

Катерина МАРАБ'ЯН

ФРАНЦУЗЬКІ ФОЛЬКЛОРНІ ТЕКСТИ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВОСЕМІОТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1(35) 2016

УДК 821.133.1'22

Мараб'ян К. Французькі фольклорні тексти як об'єкт лінгвoseміотичних досліджень; 12 стор.; бібліографічних джерел – 13; мова – українська.

Анотація. Стаття присвячена особливостям дослідження французьких фольклорних текстів для дітей через призму лінгвoseміотики: зокрема, репрезентовано основи семіотичного аналізу фольклорного тексту та подано специфіку лінгвістичного аналізу. Зосереджено увагу на особливостях фольклорних творів: узагальненні, стереотипності, художньо-образній деталізації.

Ключові слова: семіотика, знак, символ, дитячий фольклор, мовна картина світу.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Фольклорні твори пройшли довгий і складний шлях від відтворення примітивно-фантастичної дійсності до символічного й філософського переосмислення. Вони стали тим камертоном, що з покоління в покоління передає ключ до пізнання дитиною, а пізніше і дорослим, світу й самого себе, що дозволяє судити про специфіку національної самосвідомості етносу, динаміку розвитку мислення та вироблені лінгвокультурні цінності [12]. Таким чином, фольклорні тексти стали не просто формою для зберігання смислів, що належать певному етносу, але і самими смислами, оскільки вони продукувались під них, а значить – стали спорідненими зі своїм змістом. Останнє можна пояснити тим, що фольклорний текст – відкрита знакова система, пов'язана семантичними поєднаннями між своїми складниками. Важливим компонентом зв'язку між ними є *стиль* тексту, завдяки якому і досягається органічна єдність всієї структури, її цілісність [7, с. 11]. Саме тому окреслені архаїчні текстові утворення є настільки взаємопов'язаними з національною й мовною картиною світу етносу, особливостями його емотивного профілю, концептуалізацією та категоризацією світу.

Закономірно при цьому, що такі утворення дозволяють структурувати фольклорну картину світу, оскільки вона є її частиною. Побуває впевненість у існуванні підґрунтя для того, щоб до загальноновизнаного у лінгвістиці ієрархічного ряду одиниць мови додати фольклорний текст як одиницю вищого порядку [1]. На наш погляд, це є цілком правомірним: першою чергою, через те, що у нашому розумінні текстом є будь-який масив мовних одиниць, виражений у довільній формі. Таким чином, текстами стають як мовні одиниці, закріплені невербально, тобто графічно (на письмі), так і вербально (фольклор та інші). Крім того, зазначимо, що варто змінити підхід до розуміння об'єму текстового масиву, який ми постулюємо як такий, оскільки питання тут не у його

розмірі, а, скоріше, у тих властивостях, які він виявляє з позицій мовної прагматики та філософії мови.

Так, розгорнутий текст з точки зору теорії рівнів мови виступає у вигляді сьомого рівня – однак такого, що вже виходить за межі реверсивного закону. Сьомий рівень – це рівень мовлення, яке не підлягає осмисленню в термінах «одиниць мови». Ціле справжнє, а не фігуральне, мовленнєвий твір, який є приналежністю соціуму, культури, індивідуальної творчості тощо. Це створені й створювані тексти, сукупність яких і складає те, що називають культурою народу, нації, цивілізації. Цим пояснюється інтерес до інтерпретації актанту французького фольклорного тексту, виявлений у цьому дослідженні [10, с. 11–12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основи семіотичного дослідження художнього тексту були закладені ще в античні та середньовічні часи, коли вперше з'явилися праці з риторики. Семіотика тісно пов'язана з лінгвістикою, свого часу вона, власне, виросла, викристалізувалася саме з теорії будови мови Ф. де Соссюра і В. Гумбольдта. Доповнені ідеями американського математика і філософа Ч. Пірса, теорії були розвинені представниками Празького лінгвістичного гуртка – Р. Якобсоном та Я. Мукаржовським. Самостійно до ідеї художнього твору як прийому приходять у першій третині ХХ століття російські «формалісти» (Ю. Тинянов, В. Шкловський, Б. Ейхенбаум), що спиралися на творчі здобутки московської та казанської шкіл Ф. Фортунатова та Я. Бодуена де Куртене. Значний внесок у розробку проблем семіотики художньої літератури зробили В. Пропп, Л. Виготський та М. Бахтін [9, с. 225]. А. Дандес, структураліст і семіотик, бачив мету наукового дослідження у можливості типологічних заключень, у виявленні залежності між змістом фольклорного тексту і описуваною культурою [13]. Варто також відзначити роботи у зазначеній галузі таких дослідників, як Є. Алещенко, Ю. Брейгер, Н. Годзь, Ю. Дмитренко, О. Довгань, Н. Мамонова, О. Манойлова, К. Сімонов,

В. Сулімов, В. Шабліовський, М. Шкуратова та інші.

Показовими для лінгвосеміотики французького фольклору є роботи П. Маранди та Е. Кенгас-Маранди, представлені у їхній статті «Структурні моделі у фольклорі», у якій йдеться про коректний аналіз фольклорного тексту, який повинен використовувати інформацію різних рівнів: знання мови, різноманітних мовних конотацій, а також категорій фольклорної традиції і побутової культури [13].

Важливими також є дослідження Р. Барта – відомого французького літературознавця та семіолога, який поряд із К. Леві-Строссом, Ж. Лаканом, М. Фуко розробляв структуралістську методологію в гуманітарних науках, яка актуалізувала проблему семіотики культури й літератури. Не менш знаковими були також дослідження А.-Ж. Греймаса – французького лінгвіста, фольклориста й літературознавця, який був автором лексикографічних й лексикологічних наук (укладач словника старофранцузької мови), праць із теорії структурної семантики й нарративного синтаксису.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявлення особливостей дослідження французьких фольклорних текстів для дітей через призму лінгвосеміотики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Семіотика як наука про знаки та знакові системи розглядає речі, події чи ситуації як носії інформації. Такий підхід дозволяє лінгвістам стверджувати, що весь світ є *текстом* – культура, суспільство, історія і сама людина, її вчинки, жести, слова, думки є розгалуженою внутрішньо-організованою системою знаків [9, с. 225]. Частково цю тезу було означено вище, проте, на наш погляд, вона потребує ширшого обґрунтування, оскільки її комплексність може, частково, претендувати на універсальність підходу, а значить – допоможе у вирішенні цілої низки мовознавчих, перекладознавчих, літературознавчих та інших проблем.

Цілком очевидно, що наразі для всебічного вивчення процесу спілкування, зокрема й фольклорного, комунікативної взаємодії індивідуумів вже недостатньо вивчення лише мови як системи знаків. У межах цього напрямку досліджується мовна взаємодія адресанта й адресата, а не лише висловлювання окремого суб'єкта [12]. Останнє дає змогу не просто дослідити окремий шар мовної підсистеми, натомість надаючи змогу працювати одразу з декількома, актуалізуючи отриманий матеріал за рахунок паралельності процесів дослідження на різних локаціях текстової тканини, різних шарах тощо. Доволі цікавим у цьому контексті є дослідження особливостей казкового випробування з позицій лінгвосеміотики, оскільки воно є основним сюжетним складником і дає ключ до розуміння всього тексту через специфіку їхньої мотивної репрезентації.

Такий підхід до аналізу фольклорного тексту в руслі структурної типології аналізує дві взаємопов'язані задачі: розробку сюжетно-мотивних показників (та їх національних версій), з одного боку, і структурно-семантичні дослідження в області фольклористики – з іншого. Так, при складанні показників фольклорних сюжетів досі найчастіше використовують систему Аарне-Томпсона. Останню вдосконалив С. Томпсон, що виокремив мотив, як найменший елемент оповіді, який здатен зберегтися в традиції [13].

Так, дискурсивне уявлення казкового випробування зводиться до лексичних одиниць, які відображають історичні й географічні умови життя народу (найменування їжі, національних звичаїв тощо), архаїзмів, фразеологічних зворотів (традиційні фольклорні формули), стилістичних засобів виразності (повтори, протиставлення) і художньої зображальності (постійні епітети). Часто ім'я або прізвисько героя відображає його особливі прикмети або якості [3, с. 5–6].

Закономірно, що будь-який фольклорний жанр передається за традицією у формі усного дискурсу. Він неминуче зазнає певних змін, щоразу знову створюється в процесі виконання, поки не потрапить у простір автентичного запису. Мовець, що його виконує, є «автором», і в тексті відбивається конкретний момент історії. Тому кожен записаний фольклорний текст є унікальним і неповторним [12]. Щодо прагмалінгвістики, то її успіхи відобразились у розробці комплексних досліджень паратексту французької казки, які враховували внутрішньо-структурний, соціолінгвістичний й культурно-історичний аспекти [13].

Як відомо, визначними стильовими рисами фольклорних текстів є узагальнення, яке реалізується на всіх рівнях тексту, фольклорна стереотипність, художньо-образна конкретизація. При цьому існування власної мовної системи мотивує принципову відмінність мови фольклору від мови художньої літератури [6]. Окрім того, фольклорні тексти, особливо призначені для дітей, носять дидактичний (повчальний) характер, що дозволяє говорити про те, що конкретне втілення дискурсу демонструє природну мовну імпровізацію в теперішньому часі або таку, що вже мала місце в певний момент у ситуації з учасниками спілкування – оповідачами-інформаторами та збирачами, які фіксують реальне комунікативне використання мови в процесі виконання [12].

Таким чином, взаємодія фольклору і духовної культури народу, мистецтва найчіткіше виявляється у жанрі казки, вивчення якої реалізується у руслі літературознавства і, зазвичай, направлене на вирішення питань жанрової своєрідності казки, її сюжетно-композиційної структури [13].

У цьому контексті лінгвокультурологічна інтерпретація поверхневої і глибинної структури фольклорних текстів за посередництва семіотичного аналізу виявляє, що всі події у них проекту-

ються ззовні і конвертуються в символи, образи й метафори. Так, до прикладу, чарівні казки Ш. Перро є проекцією епохи Людовика XIV. Казкові герої живуть у особливому казковому часі й просторі, але при цьому Шарль Перро включив у свої твори численні символи, які відповідають сучасній для нього епосі [13]. Таким же чином вчинив і відомий англійський письменник Льюїс Керрол, який наповнив свою знамениту діалогію про дівчинку Алісу фольклорними мотивами: пісеньками, оповідками тощо, які були зрозумілі його сучасникам, проте доволі важко розшифровуються у наш час. Якщо говорити про французькі казки детальніше, то специфічною характеристикою їхньої стилістики є *галантність* (завичай при описі спілкування високопоставлених персонажів) й жартівлива тональність, яка знаходить відображення у приповідках, зачинах й кінцівках [3, с. 6]. Це доволі цікава риса, оскільки досягти актуалізації такої специфічної характеристики доволі важко у мові фольклору, адже вона є надзвичайно емоційно-образною, відрізняється структурною повнотою, добром емоційно-експресивних засобів, нехарактерних для систем побутово-комунікативного і розмовного типу, на підставі чого можна говорити про певний ступінь відходу фольклору за межі мовної полісистеми [6].

Якщо ж говорити конкретно про роботу з такими текстами з позицій лінгвосеміотики, то головною особливістю семіотичного аналізу є використання інструментарію, відпрацьованого лінгвістикою: намагання знайти сталі одиниці – *знаки*, зрозуміти особливості їхнього поєднання в одиниці вищого рівня, дослідити особливості їх викори-

стання людиною [9, с. 225]. На нашу думку, такий підхід дозволяє виявити одну з головних особливостей подібних текстів, а саме – *інтертекстуальність*, оскільки у них запозичення, в основному, відбуваються на рівні традиції. Таким чином, варто виділити *традиційність* як одну з особливостей фольклорного тексту [6].

Висновки з дослідження. Фольклорні твори подають смислові конотації як такі, що формують їх семантичний потенціал, впливають на смислові компоненти та специфікують дискурсивні ситуації. Смысловим компонентом є інформаційна система, яка містить відомості про потенційно можливі казкові ситуації [12]. Це є надзвичайно продуктивним предметом дослідження з позицій лінгвосеміотики, оскільки, йдучи від конкретного до загального, дослідник має змогу глибокого аналізу французьких текстів, що дозволяє не просто здійснити ревізію наявних смислових ланцюжків та означити присутні мовні сполучення, а й глибше засвоїти концептосферу людини, мовну картину її світу, мовну свідомість тощо.

Перспективою дослідження є подальше вивчення проблеми визначення засобів мовного моделювання та кодування дійсності у французьких фольклорних текстах для дітей. Окремим і надзвичайно важливим аспектом цієї проблеми нам видається дослідження структури лінгвосеміотичного простору французького фольклору, оскільки він є безпосереднім складником мовної картини світу французького народу, а відтак його реалізація в текстах казок, загадок, колискових видається надзвичайно цікавою.

Література

1. Алещенко Е. И. Фольклорный концепт «Пространство» в русской и болгарской народной сказке / Е. И. Алещенко // Интеграционные процессы в коммуникативном пространстве регионов : материалы Междунар. науч. конф., г. Волгоград, 12–14 апр. 2010 г. / сост. Д. Ю. Ильин, Н. Л. Шамне; Гос. образоват. учреждение высш. проф. образов. «Волгог. гос. ун-т», Фак. филол. и межкультур. коммуникации; оргком. О. В. Иншаков (пред.) и др. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2010. – С. 21–25. – Библиогр.: 8 назв.
2. Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика / Р. Барт; пер. с фр.; сост. и общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. – М.: Прогресс, 1989. – 616 с.
3. Брейгер Ю. М. Вербализация испытания в сказочном дискурсе в русском и французском языках : автореф. дис.... на соискание науч. степени канд. филол. наук : 10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Юлия Михайловна Брейгер; Федеральное государственное автономное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Волгоградский государственный университет». – Волгоград, 2013. – 27 с.
4. Годзь Н. Б. Культурні стереотипи в українській народній казці : автореф. дис.... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 09.00.04 – Філософська антропологія, філософія культури / Наталія Борисівна Годзь; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Х., 2004. – 20 с.
5. Греймас А.-Ж. Структурная семантика: поиск метода / А.-Ж. Греймас; пер. с фр. Л. Зиминой. – М.: Академический проект, 2004. – 368 с.
6. Дмитренко Ю. О. Фольклорний текст в аспекті інтертекстуальності : [електронний ресурс] / Ю. О. Дмитренко // Четвертий міжнародний науковий форум. Сучасна англістика: Традиції. Сьогодення. Перспективи. Тези доповідей / за ред. В. О. Самохіної. – Х.: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. – С. 34–35.

7. Довгань О. В. Мовотворчість українських перекладачів дитячої літератури другої половини ХХ – поч. ХХІ століть : автореф. дис.... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – Українська мова / НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 19 с.
8. Мамонова Н. В. Фрактальная самоорганизация британского сказочного дискурса (на примере концепта «WELFARE»): дис.... канд. філол. наук : 10.02.19 – Теория языка / Наталья Васильевна Мамонова; ФГБОУ ВПО «Челябинский государственный университет». – Челябинск, 2015. – 233 с.
9. Манойлова О. Семіотичний аналіз тексту: можливості, досягнення, перспективи / О. Манойлова // Накові записки. – Вип. 117. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 224–228. – Бібліогр.: 10 назв.
10. Симонов К. И. Фрактальное прочтение текста французской фольклорные сказки : дис.... доктора філол. наук : 10.02.05 – Романские языки / Константин Иванович Симонов; ФГБОУ ВПО «Оренбургский государственный педагогический университет». – Оренбург, 2015. – 535 с.
11. Сулимов В. А. Концепция современного литературного текста: теория интеллекта, антропология культуры, когнитивистика / В. А. Сулимов // Человек. Культура. Образование: науч.-образов. и метод. рецензир. журнал. – 2012. – № 1 (3). – С. 149–157. – Библиогр.: 8 назв.
12. Шаблювський В. Є. Казковий дискурс як об'єкт наукових досліджень (на матеріалі слов'янських, англійських, німецьких, французьких, іспанських, новогрецьких народних казок) : [електронний ресурс] / В. Є. Шаблювський // Слов'янський світ. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://ss.etnolog.org.ua/zmist/2009/81.pdf>. – Назва з екрана.
13. Шкуратова М. В. Французская сказка в семиолингвистическом аспекте : [електронний ресурс] / М. В. Шкуратова // Пятигорский государственный лингвистический университет. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://pglu.ru/upload/iblock/9c7/uch_2008_iv_00035.pdf. – Название с экрана.

Екатерина Марабьян

ФРАНЦУЗСКИЕ ФОЛЬКЛОРНЫЕ ТЕКСТЫ КАК ОБЪЕКТ ЛИНГВОСЕМИОТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Аннотация. Статья посвящена особенностям французских фольклорных текстов в русле лингво-семиотических исследований: в частности, представлены основы семиотического исследования фольклорного текста и указана специфика лингвистического анализа. Сосредоточено внимание на особенностях фольклорных произведений: обобщении, стереотипности, художественно-образной детализации.

Ключевые слова: семиотика, знак, символ, детский фольклор, языковая картина мира.

Catherine Marabyan

FRENCH FOLKLORE TEXTS AS AN OBJECT OF LINGUISTIC SEMIOTIC STUDIES

Abstract. The article is devoted to the peculiarities of the French folklore texts in the prism of linguistic semiotic studies: in particular, represent the foundations of the semiotic study of literature and given the specificity of the linguistic analysis of a literary text. It focuses on the features of folklore texts: generalization, stereotyping, artistic and imaginative detalization.

Keywords: semiotics, sign, symbol, children's folklore, language world.

Стаття надійшла до редакції 7.04.2016 р.

Мараб'ян Катерина Андріївна – аспірант Київського національного лінгвістичного університету.